

L'ANY INTERNACIONAL DE LES LLENGÜES 2008: PER LA DIVERSITAT LINGÜÍSTICA I EL MULTILINGÜISME

Joan A. Argenter i Giralt

Càtedra UNESCO de Llengües i Educació

Institut d'Estudis Catalans

RESUM

A propòsit de la declaració de l'Any Internacional de les Llengües 2008 per l'ONU, es fa una presentació succinta de les motivacions i de la significació d'aquesta iniciativa i es fa una recensió de les iniciatives de caràcter polític, de recerca i de sensibilització dutes a terme per organismes internacionals (UNESCO) i supranacionals (UE) en relació amb la promoció de la diversitat lingüística i el multilingüisme. Així mateix, s'analitzen els canvis produïts en el discurs estatal sobre la llengua en el context d'un món global. Finalment, s'incideix en la qüestió dels projectes de documentació de llengües amenaçades.

PARAULES CLAU: multilingüisme, diversitat lingüística, mundialització, comunitat internacional, cultura, programes internacionals, tecnologia del llenguatge, documentació.

THE INTERNATIONAL YEAR OF LANGUAGES 2008

ABSTRACT

Apropos the declaration of the International Year of the Languages 2008 by the UNO, the author briefly presents the motivation and meaning of this initiative. Also, a series of UNO's and the EU's political measures, research programs, actions oriented to sensitize governments and public opinion to language diversity and multilingualism are reviewed. Moreover, an analysis of the changes in the state-nations' discours on language in the context of a global world is advanced. Finally, the author deals with the issue of documenting endangered languages.

KEY WORDS: multilingualism, linguistic diversity, globalization, international community, culture, international programs, technology of language, documentation.

PRESENTACIÓ

Entre altres efemèrides i festivitats, enguany hom celebra l'Any Internacional de les Llengües, declarat per l'Assemblea General de l'ONU.¹ Aquesta iniciativa, proposada inicialment per Àustria a la 33a Assemblea General de la UNESCO (París, 2005), reconeix el multilingüisme com un mitjà de promoció, conservació i protecció de la diversitat lingüística i cultural a escala global, i el veu com una forma d'entesa entre els pobles. Noteu la connexió que hom estableix entre diversitat lingüística i multilingüisme, enraonada però asimètrica: multilingüisme implica diversitat lingüística, mentre que diversitat lingüística no implica necessàriament multilingüisme.

Aquest interès en el multilingüisme i la diversitat lingüística ha estat prèviament manifestat en diverses ocasions per l'ONU a través, sobretot, d'un dels seus organismes, la UNESCO. Aquesta manifestació es concreta oficialment en la Declaració Universal de la UNESCO sobre la Diversitat Cultural (2001),² el Conveni sobre la Salvaguarda del Patrimoni Cultural Immateral (2003)³ i el Conveni sobre la Protecció i la Promoció de la Diversitat de les Expressions Culturals (2005),⁴ i també en la Recomanació relativa a la promoció i l'ús del multilingüisme i l'accés universal al ciberespai (2003).⁵ Encara no ha estat assumida, en canvi, la *Declaració Universal de Drets Lingüístics*, elaborada per un grup d'ONG —encapçalades pel PEN Club Internacional— i proclamada a Barcelona el juny del 1996.⁶

En el recent *Informe de seguiment de l'EPT en el món* (2008) —on EPT és una sigla per a Ensenyament per a Tothom, un dels Objectius del Mil·lenni—, la UNESCO, alhora que assenyala els dèficits de la formació lingüística, recomana l'ensenyament escolar bilingüe i multilingüe.⁷

Cal fer notar, és clar, que una cosa són les declaracions universals adoptades per la UNESCO o fins i tot la creació d'instruments jurídics de caràcter cons-

1. <http://www.un.org/News/Press/docs/2007/ga10592.doc.htm>.

2. *The UNESCO Universal Declaration on Cultural Diversity*, París, UNESCO, 2002. Pel que fa a les publicacions, sempre que he pogut identificar-la, dono la referència de la publicació convencional. Moltes de les publicacions esmentades es poden localitzar també en línia.

3. Podeu consultar el document en diverses llengües, entre les quals el català, a <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?pg=00102#ca>.

4. *Convenció sobre la Protecció i la Promoció de la Diversitat Cultural*, Barcelona, Centre UNESCO de Catalunya, 2007.

5. http://portal.unesco.org/ci/en/ev.php-URL_ID=13475&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html.

6. *Declaració Universal de Drets Lingüístics*, Barcelona, Diputació de Barcelona, 1998.

7. *Informe de seguimiento de la EPT en el mundo 2008: Educación para todos en 2015. ¿Alcanzaremos la meta?*, París, UNESCO, 2007, resum.

trenyedador —com el conveni del 2005— i una altra, la ratificació —o no-ratificació—, la implementació i l'aplicació obligada que en facin els estats.

En relació amb la preservació de la diversitat cultural i lingüística, la UNESCO ha promogut programes relatius a la salvaguarda del patrimoni immaterial de la humanitat i, en particular, a la salvaguarda de les llengües amenaçades.⁸ Arran de la declaració acordada en el Congrés Internacional dels Lingüistes celebrat el 1992 al Quebec,⁹ la UNESCO va reunir un grup d'experts en llengües amenaçades¹⁰ i va promoure l'elaboració d'un *Llibre vermell de les llengües amenaçades*,¹¹ d'un *Atlas de les llengües amenaçades* (1996, 2001) i d'un *Informe sobre les llengües del món* (2007), finançat pel Govern basc.¹² També ha emparat l'establiment d'un centre de documentació i construcció de recursos virtuals finançat pel Govern japonès a la Universitat de Tòquio i ha induït alguns projectes de documentació del patrimoni lingüístic finançats per altres organismes o fundacions.¹³ Més avall reprendré la qüestió de les llengües amenaçades a fi d'extreure'n algunes reflexions.

L'interès en el multilingüisme i la diversitat lingüística que ha menat l'ONU a declarar l'Any Internacional de les Llengües 2008 no és gratuït, sinó que reflecteix preocupacions diverses. En primer lloc, té una lectura interna: es tracta de reivindicar l'ús efectiu de les diverses llengües oficials de l'ONU davant l'abassegadora presència de l'anglès. En segon lloc, fa temps que França,

8. Consulteu:

http://portal.unesco.org/culture/en/ev.php-URL_ID=34325&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html
i <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?pg=00136>.

9. «As the disappearance of any-one language constitutes an irretrievable loss to mankind, it is for UNESCO a task of great urgency to respond to this situation by promoting and, if possible, sponsoring programs of linguistic organizations for the description - in the form of grammars, dictionaries, and texts including the recording of the oral literatures - of hitherto unstudied or inadequately documented endangered and dying languages». Actes du XV Congrès International des Linguistes, Quebec, Quebec, Université Laval, 1993.

10. Vegeu UNESCO AD HOC EXPERT GROUP ON ENDANGERED LANGUAGES, «Language Vitality and Endangerment», <<http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/00120-EN.pdf>>.

11. «UNESCO Red Book on Endangered Languages», <<http://www.tooyoo.l.u-tokyo.ac.jp/archive/RedBook/index.html>>.

12. *Atlas of the world's languages in danger of disappearing*, a cura de Stephen A. Wurm, París; Canberra, UNESCO Publishing; Pacific Linguistics, 1996; 2a edició corregida, augmentada i actualitzada, París, UNESCO Publishing, 2001; Fèlix MARTÍ, Paul ORTEGA, Andoni BARENA, Itziar IDIAZABAL, Patxi JUARISTI, Carme JUNYENT, Belén URANGA i Estibaliz AMORRORTU, *Words and Worlds. World Languages Review*, Multilingual Matters, 2005; *Informe sobre les llengües del món: Síntesi*, Barcelona, Centre UNESCO de Catalunya, 2005, síntesi de l'informe en català.

13. THE INTERNATIONAL CLEARING HOUSE FOR ENDANGERED LANGUAGES, <<http://www.tooyoo.l.u-tokyo.ac.jp/archive/ichel/ichel.html>>.

el Quebec i la francofonia han manifestat un sobtat interès —sobtat almenys en el cas de França— pel que anomenen «diversitat lingüística» i que al capdavall remet a «l'excepció cultural» plantejada en el context de les negociacions sobre la liberalització de productes i serveis en el si de l'Organització Mundial del Comerç, és a dir, al proteccionisme de la indústria cultural francesa davant la indústria americana, anglosaxona o simplement difusora de productes anglòfons. Finalment, respon al crit d'atenció llançat per la comunitat dels lingüistes, al qual he al·ludit suara, i per altres institucions i organismes internacionals arran de l'amenaça que plana sobre la diversitat lingüística humana a escala planetària, ja que la proposta fa una referència a la necessitat que els governs vetllin per la preservació d'aquesta diversitat en el si dels estats membres.

Amb un esperit similar, el Consell d'Europa va aprovar la Carta Europea de les Llengües Regionals o Minoritàries l'any 1992,¹⁴ text ratificat per l'Estat espanyol i vigent des de l'1 d'agost de 2001.

També la UE ha dut a terme iniciatives, com la creació de l'Oficina Europea per a les Llengües d'Ús Restringit (EBLUL),¹⁵ la declaració de l'Any Europeu de les Llengües (2001) —en col·laboració amb el Consell d'Europa— i la recent creació d'un Comissariat de Multilingüisme —el primer comissari és el romanès Leonard Orban (2007). Per bé que benemèrits, l'acord de creació d'una Agència Europea per a la Diversitat Lingüística i l'Aprenentatge de Llengües (2004) i la subsegüent adopció d'un pla d'acció amb aquest objectiu (2004-2006) resten a hores d'ara com una declaració d'intencions i una iniciativa per desenvolupar. La UE, a través de l'EBLUL, dependent de la Direcció General d'Educació i Cultura, ha mantingut programes de recerca i documentació sobre llengües minoritàries europees, com Euromosaic i Mercator.¹⁶ Així mateix, la Unió, a través del programa Lifelong Language Learning, ha integrat diversos subprogrames de caràcter educatiu i formatiu, els preexistents Comenius (educació primària i secundària), Erasmus (educació superior), Leonardo i Grundtvig (educació d'adults).

L'interès de la UE per la diversitat lingüística i el multilingüisme amb les iniciatives mencionades, tot i que respon a principis fundacionals, s'orienta més

14. *Carta Europea de les Llengües Regionals o Minoritàries*, (en línia), Barcelona, Generalitat de Catalunya, 2001, <<http://www6.gencat.net/llengcat/publicacions/carta/index.htm>>.

15. *European Bureau for Lesser-Used Languages*, <<http://www.eblul.org/>>.

16. Consulteu, respectivament, *Euromosaic: The production and reproduction of the minority language groups in the European Union*, (en línia), Brussel·les, Comissió Europea, 1996, <<http://www.uoc.edu/euromosaic/web/homeect/index1.html>> i <<http://www.mercator-research.eu/>>.

aviat envers la difusió de les llengües «nacionals». Com posen de manifest els esmentats organismes i programes, les llengües no oficials de les institucions europees hi són mereixedores d'atenció, però la utilització d'etiquetes euroburocràtiques com la de «llengües d'ús restringit» no contribueix a esclarir la naturalesa del problema. Aquesta denominació invita a l'encongiment més que no pas a l'expansió de les llengües a les quals es refereix.

En l'àmbit de la recerca, la UE va promoure un important projecte en el terreny de la traducció automàtica (EUROTRA, 1982-1993), motivat per les necessitats de funcionament intern quan el nombre d'estats membres era molt més reduït que no pas avui. Malgrat que aquest projecte va gaudir d'una inversió en recursos econòmics molt generosa, no es pot pas considerar que aconseguís grans èxits. Les convocatòries dels diversos programes marc de la Direcció General de Recerca s'han orientat predominantment envers la tecnologia del llenguatge i només recentment (2007-2013) s'han estès a l'àmbit de la ciutadania i les llengües, que inclou l'atenció a la diversitat lingüística en el si de la Unió.¹⁷

És pertinent preguntar-se com s'ha originat aquesta reivindicació de la diversitat i el multilingüisme per organismes al capdavant formats per vells estats nació. En efecte, el ciutadà monolingüe és, a grans trets i salvant tot el que calgui salvar, una creació de l'Estat nació modern. No solament una seva creació, sinó, a parer de molts, una seva condició —d'aquí que els estats nació fessin mans i mànigues per anorrear qualsevol mostra de diversitat i de bilingüisme o multilingüisme estables en el seu si. El monolingüisme era al capdavant la manifestació lingüística d'una concepció de l'Estat basada en una uniformització política, econòmica, social, cultural i religiosa, que era considerada necessària per a la seva existència i seguretat. En conseqüència, l'Estat nació modern havia elaborat un discurs sobre la llengua que en destacava la força de cohesió interna i de separació externa. És a dir, en potenciava el caràcter funcional exclusiu en l'àmbit de la jurisdicció pròpia i el caràcter simbòlic d'aglutinant de la «nació».

Ara bé, si el discurs de l'Estat nació sobre la llengua ha mirat cap endins, cap a la cohesió interna i la diferenciació del veí, i ha promogut el monolingüisme en el si de l'Estat, l'adveniment de nous espais d'intercanvi econòmic, de convergència política i d'homogeneïtzació cultural, és a dir, d'allò que anomenem «mundialització», ha suposat l'elaboració d'un discurs que projecta les llengües cap enfora i a un procés de mercantilització de les llengües i les identitats, amb l'objectiu de concórrer avantatjosament en un mercat mundial. L'alteració d'aquella condició monolingüe del ciutadà n'és una conseqüència necessària.

17. Per al Setè Programa Marc, consulteu: http://cordis.europa.eu/fp7/home_en.html.

En efecte, en comparació amb els vells estats nació, els organismes internacionals i les noves entitats polítiques supraestats es fonamenten en el reconeixement de la diversitat lingüística i cultural i en la promoció del multilingüisme com a factor d'equitat, de reciprocitat i de pau —si més no, dins uns determinats límits geopolítics. N'és una prova manifesta la Unió Europea, amb totes les limitacions i reserves que són del cas.

Com a efecte de les noves realitats polítiques i socials, i dels efectes que se'n deriven en termes de mobilitat de població, interconnexió política i oportunitat econòmica, l'interès pel multilingüisme ha arribat a impregnar la classe política dirigent de Catalunya o, ras i curt, el Govern de la Generalitat i es pot dir que avui forma part de l'agenda política. D'aquí vénen un seguit d'iniciatives de caràcter simbòlic —com la creació de la Casa de les Llengües, iniciativa «simbòlica» amb independència dels objectius efectius que aquest organisme pugui acomplir en un futur—, la difusió de l'anglès en els diversos graus de l'ensenyament i la promoció de centres de recerca en l'àmbit del multilingüisme i les tecnologies de la llengua (en curs d'aprovació). Tanmateix, al meu parer, l'equació que sovint es fa des d'instàncies governamentals entre multilingüisme i difusió de l'anglès hauria de preocupar-nos més que no pas tranquil·litzar-nos. Sense menystenir la bondat intrínseca d'aquest darrer objectiu, caldria no oblidar que avui dia els problemes que afrontem com a societat complexa, tant internament com davant un món cada vegada més interconnectat i més competitiu, demanen una inversió en capacitació lingüística col·lectiva que vagi més enllà del domini de la «llengua de la mundialització». És possible que, com indiquen algunes previsions, la Xina sigui el país amb un més gran nombre d'anglòfons d'aquí a pocs anys; seria, però, un mal negoci desentendre'ns per aquest motiu del xinès com una de les grans llengües del món —amb el benentès que, amb aquesta observació, no pretenc reduir aquella «inversió» a les grans llengües d'ús internacional. Així mateix, també des d'una perspectiva col·lectiva, cal que traguem profit del capital lingüístic divers dels nostres més recents conciutadans —possibilitat a penes considerada oficialment, si no m'erro.

Un àmbit social, econòmic i cultural en el qual es fa patent la urgència que el multilingüisme rebi una valoració intrínseca i extrínseca i un tractament adequat és el del ciberespai. Un dels objectius manifestats per la UNESCO en la recomanació del 2003 és el de l'accés universal al ciberespai. Fer que tothom pugui accedir al ciberespai vol dir crear les condicions suficients i necessàries perquè això sigui viable i perquè ho sigui també en condicions culturalment favorables per als usuaris. És a dir, cal universalitzar l'accés als productes tecnològics necessaris; cal crear els recursos multilingües necessaris a Internet; cal, finalment, que els proveïdors i els operadors estiguin disposats a oferir servei en

la llengua dels usuaris i no solament en la llengua de l'Estat del qual són ciutadans els usuaris.

Reprenc la qüestió dels projectes que tenen com a objectiu la documentació de llengües amenaçades als quals he al·ludit més amunt. Aquesta documentació té a veure amb (una interpretació de) la preservació de la diversitat lingüística —la qual diversitat tot sovint es relaciona, com hem vist, amb el multilingüisme, per bé que no s'hi confon. Els projectes que tenen com a objectiu la documentació de llengües amenaçades i l'arxivament de dades d'aquestes llengües han induït la naixença del que alguns anomenen la «lingüística documental», tot diferenciant-la de la lingüística descriptiva.¹⁸ La lingüística documental, en aquest sentit, té un component molt fort de tecnologia i la lectura de treballs d'aquesta disciplina tot sovint es fa poc entenedora per al lingüista llec. Actualment, es porten a terme una sèrie de projectes de documentació de llengües mal conegudes (pels professionals), o deficientment descrites o en perill d'extinció, a l'empara d'importants fundacions i sota la coordinació d'institucions científiques de gran prestigi.¹⁹ En relació amb aquests projectes es plantegen qüestions «laterals» interessants, mai no suscidades fins fa poc, com «a qui pertany una llengua?», «de qui és patrimoni?», «quin és el paper dels investigadors en relació amb els processos de manteniment i substitució de llengües?», «la documentació d'una llengua amenaçada va en detriment de la seva revitalització o, contràriament, la pot afavorir en un futur?», «quin paper s'han d'atribuir els lingüistes, si se n'han d'atribuir cap, en la revitalització d'una llengua?», etc. Aquestes qüestions haurien de ser font de reflexió a l'hora de traçar els objectius de la nostra recerca o de construir el nostre discurs —o el nostre ensenyament— sobre les llengües. Fins a quin punt, per exemple, tenim dret a declarar una manifestació lingüística o cultural propietat universal de la humanitat? Fins a quin punt tenim dret de reificar-la, mercantilitzar-la o museïtzar-la? La creença en la unitat de la natura humana, que hem rebut del pensament racionalista occidental, no ens hauria de fer perdre de vista que una creació cultural i lingüística mai no ho és de «la ment humana», sinó d'una ment humana col·lectiva culturalment i localment arrelada —de fet, tan culturalment i localment arrelada com ho està el pensament racionalista i universalista. I tampoc no ens hauria de fer perdre de vista que només hi ha una manera d'emparar-se d'una llengua: aprendre-la. I, si

18. Vegeu Peter Austin (ed.), *Language Documentation and Description, Volume 1*, Londres, The Hans Rausing Endangered Languages Project, i els altres volums de la sèrie.

19. Així, el projecte DOBES (Dokumentation Bedrochter Sprache), finançat per la VolkswagenStiftung i centralitzat al Max Planck Institut für Psycholinguistik, o el The Hans Rausing Endangered Languages Project (ELAP), finançat per la Lisbet Rausing Charitable Fund i gestionat per la School of Oriental and African Studies (SOAS) londinenca.

entenem que una llengua és alguna cosa més que una gramàtica, només hi ha una manera de fer-ho plenament: viure-hi. I aquest és, certament, un objectiu difícil d'assolir fora del seu context natural.

La lingüística documental ha de definir, atacar o resoldre una sèrie d'objectius, problemes, mètodes i estratègies, i pot exhibir ja alguns resultats significatius. Un problema no gens banal de tota documentació en suport digital és el de la transmigrabilitat de les dades, però en el cas de la documentació de llengües amenaçades la seva resolució esdevé d'una importància primordial. Si la informació continguda, posem per cas, en el *Corpus Textual Informatitzat de la Llengua Catalana* (CTILC) de l'Institut d'Estudis Catalans s'esborrava irreversiblement per una fallada tecnològica, seria possible, tanmateix, recuperar-ne el material de base, ja que encara disposem dels texts escrits en format paper que en són la font. Aquest ja no és ben bé el cas quant a la informació continguda en l'*Atles Lingüístic del Domini Català*. N'hem conservat les gravacions, les transcripcions i altres documents etnogràfics, però si calgués anar a arregar dades mitjançant el treball de camp ja no trobaríem les «mateixes» dades —on cal donar al mot mateix el significat que adquireix en lingüística quan referim *mateix* als (tret dels) elements de l'estructura d'una llengua. Ara bé, sí que trobaríem encara altres dades que ens donarien una imatge lleument actualitzada de les dades recollides originalment —allò que molt sovint no hi trobaríem són els parlants que ens les van fornir. Però en el cas de la documentació d'una llengua no descrita i en perill d'extinció imminent, l'eventual desaparició de la informació aplegada, enregistrada, digitalitzada i emmagatzemada informàticament ens privaria sovint per sempre més d'un coneixement directe de les dades, mal que fos mediatitzat per la tecnologia de l'enregistrament. Com ens el privaria, és clar, la desaparició d'una llengua mai no descrita o mai no documentada.

En altres llocs m'he referit a un problema relacionat amb aquests projectes: la contraposició entre l'interès per la documentació d'una llengua i l'interès per la revitalització d'una llengua.²⁰ Els objectius dels lingüistes i els objectius de les comunitats no necessàriament coincideixen. Els lingüistes que treballen en l'àmbit de la documentació de llengües amenaçades solen recórrer a l'argument que la documentació en ella mateixa és un instrument al servei de les generacions futures si mai els vaga d'aprendre la llengua dels ancestres. No insistiré aquí en el meu punt de vista. Afegiré que observo amb una lleu esperança els esforços

20. Joan A. ARGENTER, «La preservació de la diversitat lingüística: Polítiques i projectes», a Joan MARTÍ i Josep M. MESTRES (ed.), *La multiculturalitat i les llengües*, Barcelona, Consorci Universitat Internacional Menéndez Pelayo de Barcelona. Centre Ernest Lluch: Institut d'Estudis Catalans, p. 171-184.

recents d'alguns d'aquests practicants de la lingüística documental per articular tímidament però significativament documentació i revitalització.²¹ Ho deuen als parlants amb els quals treballen i s'ho deuen ells mateixos en la mesura que vulguin assumir llur responsabilitat com a practicants de les ciències humanes i socials i no solament com a documentalistes.²²

21. Així, el febrer passat va tenir lloc a Londres un «ELAP Workshop: Issues in Language Revitalisation and Maintenance», els treballs del qual apareixeran en la sèrie *Language Documentation and Description*, a cura de Peter Austin.

22. La Càtedra UNESCO de Llengües i Educació, vinculada a l'Institut d'Estudis Catalans, ha participat en projectes de revitalització lingüística mitjançant l'elaboració de materials per a infants o per a mestres de comunitats de llengua enlhet (a la regió del Chaco, Paraguai), tikuna i saturé-mawé (totes dues llengües amazòniques del Brasil). Vegeu: Ernesto UNRUH, Hannes KALISCH i Manolo ROMERO, *Enenlhet Apaivoma. Nentengiai'a nengiangvaiakmoho neliateikama-ha enenlhet apaivoma. Guía para el aprendizaje del idioma materno toba*, Ya'alve-Saanga, Nengvaanemqescama Nempayvaam Enlhet, 2003, col·l. «Biblioteca Paraguaya de Antropología», núm. 43; OPISMA (ORGANIZAÇÃO DOS PROFESSORES SATERÉ-MAWÉ DO ANDIRÁ E WAIKURAPÁ) i WOMUPE (ORGANIZAÇÃO DOS PROFESSORES SATERÉ-MAWÉ DO MARAU, MANJURÚ E URUPADI), *Wabemeikowo tuerüt abeko*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans. Càtedra UNESCO de Llengües i Educació, 2007; ASSOCIAÇÃO COMUNIDADE WOTCHIMAÛ_CÛ - COMUNIDADE TIKUNA DE MANAUS, COMUNIDADE TIKUNA DE MANAU. ASSOCIAÇÃO WOTCHIMAÛCÛ, *Ugütaerü' ü y tikunaarü Cagü'ü arü natchiga Oregü u'gü*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans. Càtedra UNESCO de Llengües i Educació, 2007. Actualment col·labora en un projecte de revitalització de la llengua sia pedee, encara parlada per membres de la nacionalitat épera de l'Equador, amb l'objectiu d'aplegar i difondre un corpus de literatura oral épera.

